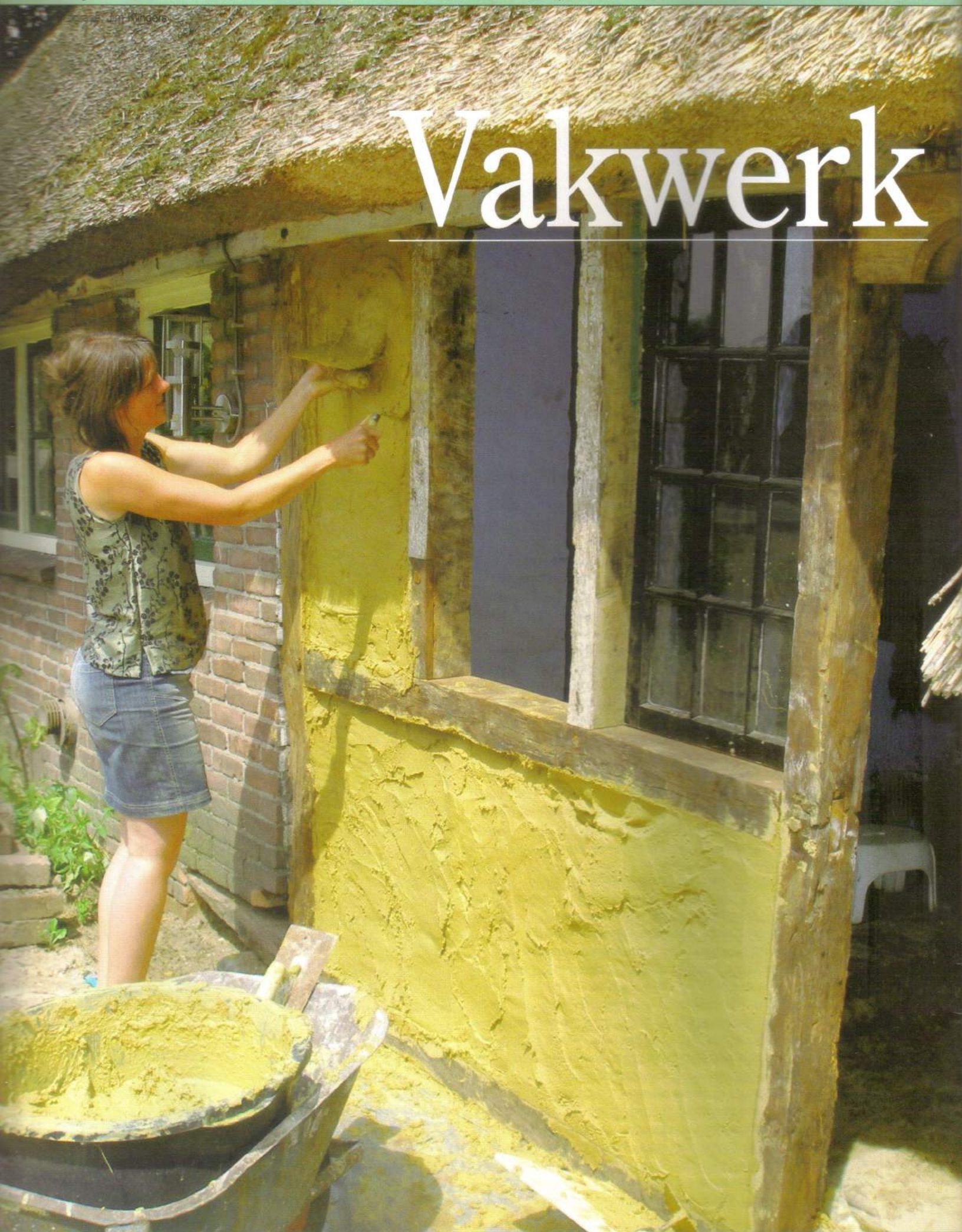

Vakwerk

Agnes en Jim Klingers bewonen en restaureren al enkele jaren een oude Saksische boerderij in het Drentse Wijster. Het is een onuitputtelijke inspiratiebron voor een artikelenreeks, want tijdens een 'low budget' restauratie waarbij je vrijwel alles zelf doet, beleef je nu eenmaal meer dan wanneer je het werk uitbesteedt aan professionals. Wat een professioneel resultaat niet in de weg hoeft te staan. Dat is onder meer het geval bij deel 21 van deze reeks, die we het kopje 'vakwerk' hebben meegegeven.

Het klinkt misschien een beetje snoeverig om te zeggen dat je een stuk vakwerk hebt geleverd. Maar het is nu eenmaal zo. Vakwerk van eikenhout, wilgentenen en leem wel te verstaan, op een bedje van veldkeien. Geen Anton Pieckerige kitsch, wel een getrouwe reconstructie van de oorspronkelijke situatie. De zijmuur van onze boerderij bevatte namelijk nog de bovenregel van de voormalige vakwerkconstructie uit 1599. Zodoende was het een peulenschilletje om uit te maken waar de verticale tussenstijlen hadden gezeten. Ik hoefde slechts de verbindingsgaten in deze balk te volgen. Daardoor kwam ik onder meer aan de weet dat naast de voordeur – bij ons in de zijgevel – twee of drie raampjes hebben gezeten. Een gebruikelijke indeling bij een Drentse boerderij uit die tijd.

Om de reconstructie te kunnen maken, moest ik wel eerst weten hoe vakwerk werd gemaakt. De bouwwijze wijkt immers nogal af van wat we kennen. Een goede hulp daarbij is Van vlechtwerk tot baksteen van de illustere bouwhistoricus J.J. Voskuil (1926-2008), bekend van de zevendelige romancyclus Het Bureau (en oprichter van de Stichting Varkens in Nood). Toch moet je nog genoeg zelf uitzoeken. Bijvoorbeeld de dikte van de wand (12 cm) en van de wilgentenen (dun). En moet er voor de hardheid nu wel of niet koeienurine aan de leem worden toegevoegd? We hebben toch maar gekozen voor gewoon kraanwater. Als de boel straks als een pudding in elkaar zakt, weten we dus waaraan het ligt.

WAND

Voorbijgangers blijven verbaasd staan kijken naar onze verrichtingen: 'Maken jullie er een Duits huis van?' Hallo, vakwerkhuisen zijn zo autochtoon als wat! Sterker nog, een paar eeuwen geleden woonde het gros van de Nederlanders in dergelijke woningen. Het waren grote bouwpakketten eigenlijk, met een balkenskelet dat

1

2

3

4

5

6

1. Het eiken houtskelet bevestig je met pen-gatverbindingen. Er komt geen spijker aan te pas. Met een beetje slaolie smeet je de verbindingen. Vroeger werd vers eikenhout verwerkt, het was dan relatief zacht. Deze door de eeuwen gestaalde balken zijn dat niet.
2. Gaten boren met een boormachine is haast ondoenlijk; door het hoge toerental krijg je geen grip op het harde hout. Een handboor biedt uitkomst.
3. Tussen de balken komt om de 20 cm een gekloofde eiken staak, met een driehoekig en een rondgeslepen uiteinde. De staak valt boven in een gat en onder in een uitgehakte regel. Zo kun je de staken makkelijk in het gat duwen, waarna ze zich stevig vastklemmen.
4. Tussen de staken vlecht je wilgentenen. Die mogen niet te dik zijn. Eerst moet je ze enkele dagen in water weken, anders knappen ze af. In het droge Drenthe waren wilgen zeldzaam, daarom gebruikte men ook vaak gevlochten strobanden.
5. De grondbalk krijgt een fundament van veldkeien.
6. De vlechtwand smeet je goed dicht met leem, vermengd met stukjes stro en water. Leem is in de handel of je moet zelf een leemput delven. Aanbrengen moet in meerdere lagen geschieden, anders heeft de muur de neiging uit te zakken.

1

2 5

3

4

1. Voordeur en inham in het dak zijn een eeuw geleden iets naar links verplaatst voor extra stalruimte. Voor verplaatsing naar de originele plek, moet eerst een hap uit het rieten dak worden gehaald.
2. Met behulp van een dommekracht lukt het de constructie in een keer van onderaf op zijn plek te krijgen..
3. De wand van wilgentenen geeft het geheel een Aziatische uitstraling...
4. De stand tot zover. De openingsfoto laat zien hoe je laag voor laag de leem aanbrengt.

bijeen werd gehouden door houten pennen. De openingen werden opgevuld met leem, soms ook klei of koeienmest, aangebracht op een frame van gevlochten wilgentenen of strobanden. Dit 'winden' van de muren was zo algemeen dat het woord 'wand' ervan is afgeleid. Ook in andere Europese landen was het vakwerk troef, van de Baltische staten en Roemenië in het oosten tot Engeland en Baskenland in het westen. Er bestonden talloze varianten. Zo maakte men de vakken in Frankrijk en Engeland hoog en smal en in Duitsland vierkant, al dan niet met diagonale dwarsverbindingen. In Nederland en België kwamen brede vlakken het meeste voor. Het gebruik van leem als bouw materiaal is ouder dan de mensheid. Zwaluwen en termieten gingen ons voor. Nog steeds wonen miljoenen mensen op alle continenten in lemen huizen. Die populariteit dankt het materiaal aan het feit dat het overal voorkomt én aan de uitstekende isolerende en vochtwerende eigenschappen. Daarin overtreft het glansrijk baksteen, beton of gips. Bovendien geeft het nauwelijks stofdeeltjes af en bevat het weinig radon, een schadelijk, radioactief edelgas dat vrijkomt uit veel hedendaagse bouwmaterialen. Geen wonder dat leem zeer populair is bij ecologische bouwers.

5. Dit is een zogenaamd kalf, bedoeld om je hoofd aan te stoten. Hoe ik aan dit exemplaar kom, met het exacte bouwjaar van onze boerderij, blijft mijn kleine geheimje.

6. Het antieke houten stalraam van enkele afleveringen geleden heeft nu een mooie plek gekregen in de schapenstal.

6

KWESTIE VAN STATUS

Desondanks raakt het bouwen in leem in onbruik. In Nederland gebeurde dat al in de middeleeuwen, het eerst in onze verstedelijkte kuststreken. Volgens J.J. Voskuil vooral een kwestie van status. In een huis met een dure bakstenen gevel woonde immers geen arme sloeber. Leem en eikenhout bleven nog lang in zwang op het platteland van Oost- en Zuid-Nederland. Maar uiteindelijk ontsnapten ook die streken niet aan de 'verstenening', al werden de bakstenen eerst nog netjes tussen de houtconstructie gemetseld. Na 1850 verdween de prachtige bouwwijze volledig van de kaart. Helemaal? Nee, in een klein Drents dorpje bleef een stel moedig weerstand bieden... In de restauratiewereld geldt onze reconstructie overigens als een doodzonde. 'Historiserend bouwen' noemt men dat smalend: je restaureert iets terug naar een ideaalbeeld van lang geleden, zonder respect te hebben voor later aangebrachte wijzigingen. Ik geef toe dat je op moet passen voor dit Marijke Helweggen-effect. Maar in het geval van onze boerderij doen veel van de latere ingrepen het gebouw bepaald geen eer aan. Bovendien zijn ze constructief vaak rampzalig uitgevoerd. Doorslaan naar de andere kant zie ik persoonlijk dan ook als een groter gevaar: uit angst voor het historiseren zijn

veel monumentale gebouwen uitgerust met afzichtelijke 'moderne' aanbouwsels. Dat is dan misschien bouwhistorisch, maar zeker niet esthetisch verantwoord.

DE VRAAG...

Inmiddels heb ik ook het bakstenen deel van de zijgevel opnieuw opgemetseld. Eindelijk ziet onze boerderij er niet meer uit alsof hij elk moment in kan storten. En wat nog fijner is: de schapen en paarden kunnen hier komende winter weer onder dak. Natuurlijk moet er nog veel gebeuren: schilderen, glaszetten, de deur passend maken, luikjes voor de ramen. Ook vragen het rieten dakoverstek en de bestrating nog aandacht... Mocht ons stukje vakwerk aan de verwachtingen voldoen, dan is vervolgens de vraag of we andere muren op soortgelijke wijze gaan aanpakken. Meer daarover in komende aflevering. |